

۲۰۲۱/۰۳/۱۱

شاه محمود محمود/ آبدات تاریخی

منار جام نگیں لاجوردین در تاریخ افغانستان

گمان مبر که به پایان رسید کار مغان

هزار بادء ناخورده در رگ تاک است

در تاریخ اسلام ساختن و اعمار منار ها در آغاز بخشی از بنای مساجد بوده که محلی برای آذان است. در حالیکه در گذشته از منار ها به منظور دیده بانی یا مراقبت شاهراه ها و نقاط استراتژییک استفاده می نمودند تا از خطرات حملات دشمن با خبر گردند. همچنان برای رهنمای مسافران و کاروانیان که با روشن کردن آتش در نقطه اوج آن، تا کاروان ها را هدایت نمایند. ضمناً اکثر مناره ها به عنوان برج های یادبود و نشان دادن عظمت و قدرت و شهرت و خودنمایی سلاطین و شاهان بوده است تا شکوه اقتدار آنها را تمثیل نمایند.

ضمایم برج ها چه در سطح بیرونی و یا درونی ان شامل نقوش تزئین شده دینی و یا اساطیری بوده که سازندگان یا معماران آن با انواع خشت یا اجر، کاشی های ساده و رنگین، گچ، چوب و سنگ با مجموعه از نگاره های تزئینی اسلیمی، گره و کتیبه ها با خطوط مختلف به نمایش میگزاردند.

در افغانستان ساختن منار ها با سابقه طولانی دنبال میگردد. منار های به جا مانده بودایی - کوشانی در نزدیکی های ستوپه های بودایی قدامت ساخت و ساز منار را در افغانستان نشان میدهد. به همین سبب منار های قرون اسلامی به تعداد از مناره ها در غزنی، هرات، غور، سیستان و بلخ به جا مانده نشانه از فرهنگ مناره ها در کشور مان است. فراموش نکنیم اکثریت منار ها که با خشت خام اعمار شده بودند از بین رفته اند و تعداد از آنها سالم و یا نیمه ویران تا هنوز هویت تاریخی افغانستان را تبارز میدهند.

چنانچه مقدسی در قرن چهارم به دو منار مشهور مسجد جامع شهر زرنج اشاره میکند او در اثر مشهور خویش احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم ذیل شهر زرنج می نویسد: دو آتشفشان (مناره) یکی کهن و دیگری را با مس پوشیده که یعقوب لیث صفار ساخته است (۱)

مناره های غزنی یکی دیگر از منار های است که با هدف اقتدار و شکوه غزنویان بنا شده است. منار مسعود سوم، بهرامشاه نام برد. همچنان منار ایاز در سنگ بست مشهد از سازه های این دوره میباشد. که توسط ارسلان جاذب والی طوس در زمان محمود غزنوی بین سالهای ۳۸۹ - ۴۲۱ هـ ق اعمار نموده است.

اما منار جام !

شاهان غوری منار های یاد گاری قشنگ و با عظمتی اعمار نموده اند، که از لحاظ زیبایی و تزئینات و نقوش و کتیبه های کوفی از زیبا ترین مناره های جهان محسوب میگردند. از آن جمله سلطان غیاث الدین محمد سام غوری، منار جام را تعمیر نمود که از مهمترین نمونه صنعت منار سازی دوره غوری میباشد.

منار جام به ارتفاع ۶۳،۵۳ متر میباشد (۲) تفاوت در محاسبه ارتفاع این منار را از نظر دور نداشته باشیم که به فاصله ۶۲ کیلو متری شمال شرق ولسوالی شهرک در نزدیکی دهکده کمنج و قریب به دهکده جام در محل اتصال رود خانه جام با رود خانه هریرود قرار دارد.

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

گفته میشود اندره ماریک دانشمند بلژیکی اولین کسی بود که در سال (۱۳۳۶ هـ ش = ۱۹۵۷ م) منار متذکره را دیده و در محافل علمی سرو صدای بوجود آورد. مقاله موصوفه در سال (۱۹۵۹ م = ۱۳۳۸ هـ ش) چاپ و نشر گردید، یکسال بعد از نشر مقاله ماریک، برای نخستین بار شارل کیفر در رساله اش واضح ساخته که منار جام را اصلاً والی هرات عبدالله ملکیار در ضمن سفرهایش کشف و به آقای احمد علی کهزاد مورخ افغانی خریداد. (۳)

منار جام بیشتر از ۸۰۰ سال در غور وجود داشت از اینکه خبری از آن انعکاس نیافته است گناه این منار نیست بلکه این ما هستیم که به آن نپرداخته ایم. جغرافیه نویسان عرب همچنان در معرفی این منار کم مهوری نموده اند و از آن نادیده گذشتند و وجودیکه شهر چشت به آن نزدیک بوده و به مراتب از آن نام برده اند.

منهاج سراج جوزجانی مؤرخ دودمان غوری با وجودیکه در دامان این خانواده بزرگ شد اما هرگز منار جام را ندیده است. خبری جوزجانی می‌رساند که جام - فیروکوه نبوده و رنه منار با این بزرگی و زیبایی را قطعاً در کتابش با اب و تاب نه تنها از منار بلکه از حامی خویش سلطان غیاث الدین محمد سام امپراطور غوری می‌نوشت.

اما برای اولین بار توماس هولچ رئیس مرکز جغرافیایی سلطنتی انگلیس و مسوول تثبیت سرحدات در پامیر و بلوچستان و فارس بین سالهای ۱۸۸۴ - ۱۸۸۶ م بود. موصوف با نظر داشت تخصص خویش از هرات و غور و منار جام دیدن کرد. او منار جام و تیوره را از نزدیک دید و ارتفاع بلند ترین کوه را در محل چهل ابدال به ۱۲۷۰۰ فُت محاسبه نموده است. و فریه فرانسوی آنرا بلند ترین جبال روی زمین دانسته است. ۴

آنچه مسلم است مرحوم خلیل الله خلیلی در کتاب خویش به نام آثار هرات در سال ۱۳۰۹ هـ ش مطابق سال ۱۹۳۰ م زمانیکه در مورد چغچران می‌نویسد که: مرکز حکومت چغچران در قریه کاش است یک مناره بسیار بلند و با شکوهی در موضع بیدان به کناره شمالی دریا با هیبت عجیبی بریاست. این مناره به حصه اندرونی خود هم راه داشته و از آن راه تماشایی‌ها با نقطه آخرین آن برای تماشا می‌روند.

روی منار با الوان مختلف رنگ داده شده و در آن بعضی از آیات کریمه و احادیث شریفه نوشته شده است. از یک حصه نوشته جات آن معلوم می‌شود که در زمان سلطان حسین میرزای بابقر آ ساخته شده خواهد بود. این منار تا هنوز آباد و اشیا نه بالایی آن نظاره غریبی دارد. (۵)

دیده می‌شود استاد خلیلی خود این منار را ندیده است فقط از زبان عوام الناس شنیده است که این منار با چه رنگ مزین گردیده و نام کی‌ها در آن حک گردیده است. اگر شخصاً منار را میدید نظریات جدی تر و بیشتر به دسترس مان قرار میداد. بنابراین هر اتفاقی بعد از سال ۱۹۳۰ م رخ میدهد به مثابه کشف و یا بازدید دوباره منار جام است.

به همین مناسبت استاد برشنا در مورد کشف منار جام می‌نویسد که: یادگار قابل قدر و شگفت آوری که قبل از چند سال بطور غیرمترقبه از طرف یک نفر هوا باز افغانی در یکی از دره های تنگ و دور افتاده غور کشف گردید. شاهد پیشرفت هنر در آن عصر میباشد این بنا تاریخی که بنام منار جام یاد میشود پنجاه دو متر ارتفاع دارد و از حیث صنعت مهندسی تزئینات خطوط و ارسیک های قشنگ نظیری بخود ندارد. با وجودیکه (۸۰۰) سال از بنای این مینار می‌گذرد، حوادث روزگار کمتر رخنه به آن وارد کرده نتوانسته است (۶)

ارتفاع منار متذکره را استاد احمد علی کهزاد قریب هفتاد متر میدانند که با کتیبه های کوفی و تزئینات باقی مانده، نماینده کمال پیشرفت های معماری و هنری و فرهنگی این دوره است (۷) و عده دیگر ارتفاع منار را ۶۵ متر و قاعده آنرا به قطر ۹ متر می‌داند (۸)

اما این نکته قابل یاد آوری است که کشف دو باره منار جام توسط اندره ماریک فصل جدیدی را در تحقیقات علمی پیرامون تاریخ غوریان گشود. به همین دلیل آثار علمی مهم ایکه به زبان های خارجی در باره غور و غوریان در ممالک اروپائی نوشته شده بصورت عمومی مربوط به سالهای بعد از (۱۳۳۶ هـ ش = ۱۹۵۷ م) میباشد. در سال (۱۳۳۹ هـ ش = ۱۹۶۰ م) له بیره (Le Berre)

د پانو شمیره: له 2 تر 8

افغان جرمن آنالین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولی

مدیر هیأت باستان‌شناسی فرانسوی در افغانستان برای مدت کوتاهی در پای منار جام خاک برداری مقدماتی بعمل آورده و بعد از ار نظر معماری (A. Broun) آن در سال‌های (۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ هـ ش = ۱۹۶۲ - ۱۹۶۳ م) مهندس ایطالوی اندریا برونو (منار منتهکره را مورد ارزیابی قرار داد. (۹)

تحقیقات باستان‌شناسی نشان می‌دهد که در اطراف برج جام آثار و خرابه‌هایی از استحکامات نظامی، یک کاخ، کوزه‌های سفالین و یک گورستان متعلق به یهودیان یافت شده است و با این اوصاف احتمالاً از برج جام برای دیدبانی نیز استفاده می‌کردند.

تا اینکه باستان‌شناس امریکایی لیسنک در سال (۱۳۴۴ هـ ش = ۱۹۶۵ م) جهت یافتن قبر های یهودیان در غور وارد این محل شد او اولین کسی است که نظریه ماریک را مبنی بر پایتخت غوریان در جام رد کرد و تیوره را به حیث مرکز امپراتوری غوریان یعنی فیروز کوه که قبلاً هم از طرف بسیاری از دانشمندان و جهان گردان پیشنهاد شده بود قبول کرد (۱۰)

در خلال سالهای (۱۳۴۹ - ۱۳۵۰ هـ ش = ۱۹۷۱ - ۱۹۷۰ م) مهندس المانی ورنر هیربرگ به افغانستان سفر نموده و منار جام را از نظر معماری و هنر اسلامی مطالعه کرد قابل یاد آوری است که کشفیات این مهندس همانا کشف سنگ نبشه های عبری است که از الواح مقابر یهودیان بدست آمده است (۱۱)

ساختمان ظاهر منار جام

گالینه پوگا چینکوا در باره شکل و ساختمان ظاهری منار اینطور شرح میدهد: این منار مرتفع ۶۰ متری با این بلندی خویش بر مسند هشت کنجه (زویه پی) بنا یافته، خودش طور هرم است که سه طبقه حصه بالای آن میباشد گلدسته بالای آن بطور مخصوص پوشانیده شده و شکل چراغ حبابدار بزرگ را به یاد میدهد و طرز پوشش گنبدی است.

مواد ساختمانی این منار به مثل منار غزنی از خشت است و همین خشت وسیله بوجود آوردن منبت کاری و نقوش آنست و تمام منار با نقش های رنگارنگ مقبول و با تناسب پوشانیده شده است حصه زیرین را فینه های جداگانه احاطه کرده که مورد توجه واقع میگردد و بیشتر در آن از نقوش هندسی کار گرفته شد و در بعضی حصص نباتات نیز مجسم گردیده است. و این نباتات به مثل شاخه های درختان و یا کره های میبانشد که بطور عنعنه هنر اسلامی بوجود آورده شده، تناسب ساخت بنا و یک حصه آن با حصه دیگر خیلی موزون است و عموم تناسب آن از زیر به بالا (۱ بر ۸) میباشد منار طور هرم آباد گردیده و هر قدر که بالا می رود قطران کوچکتر میگردد. تناسب و نقوش ای که در آن بکار برده شده آنرا یک شکل فانتازی می بخشد و نظر با این اصول درباره استحکام آن خیلی خوب سنجش گردیده و تقریباً هشت قرن زلزله ها و انواع عوارض جوی بالای خود منار تاثیر وارد نکرده و به حال خود باقی مانده است و این گونه سنجش دقیقانه بر بیننده چیز فهم تاثیر بس بزرگ وارد میکند. این منار در عهد سلطنت غیاث الدین محمد بن سام غوری (۵۷۱ - ۵۹۹ هـ ق = ۱۱۷۴ - ۱۲۰۲ م) ساخته شده نام او در سه جای کتیبه این منار طور واضح ذکر شده است و مهندس آن شخصی بنام علی است که نام او در دو جا این منار دیده میشود. (۱۲)

سنگ گویتا، عضو اداره باستان‌شناسی هند مقاله را جمع به منار های عهد غوریان منتشر ساخت، موصوف یاد آور گردیده که غیاث الدین غوری جهت ساختن منار جام مفکوره قبلی داشته است و آنهم موجودیت منار سیاه پوش سیستان است که غیاث الدین در هنگام سفر خویش به آنجا آنرا دیده است چه منار جام، قطب منار دهلی در قاعده ها با منار سیاه پوش سیستان مشابهت دارند. (۱۳)

ساختمان منار جام در قاعده - هشت گوشه و به شکل مخروطی سه قنداق بر روی یک دیگر قرار دارد، در راس دو قنداق اول برنده وجود داشت که ویران شده است و قنداق سوم آن با فانوس تزئین شده است یک طرف قاعده هشت ضلعی تقریباً سه ونیم متر میباشد در منار مذکور دروازه درآمد وجود ندارد و راهی از تحت دریا تا داخل قصر امتداد دارد،

د پانو شمیره: له 3 تر 8

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلپکنی د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولی

قطر پایه هشت ضلعی منار ۹ اعشاریه صفر پنج متر و ارتفاع آن حدود هفت الی هشت متر است که در حال حاضر حدود چهار متر آن قابل رویت است و بقیه حصص آن زیر خاک شده است. دوباره های این قسمت بیشترین آسیب را دیده است. فعلاً از تزیینات بخش پائین پایه چیزی باقی نمانده است.

سازه های درونی منارجام

زینه ها طوری ساخته شده که گویا به دور یک ستون مرکزی (شمع) دور میخورد رسیدن به رواق اول یکصد و پنجاه پله زینه را باید طی کرد و به شکل مارپیچی دور ستون مدوری آجری می چرخند و به برنده دوم با پنج زینه که هر کدام آن ده پله دارد میتوان رسید، و در استوانه کوچکتر و پلکان ها بین جدار داخل دیواره های ضخیم ساختمان و پشتواره های نگهدارنده (شمع) اعمار شده است.

ساختمان استوانه بزرگ درون مناره با سی و هشت متر ارتفاع توسط دیوار های هریض بیرونی که قطر آن از پایین پایه ۹ اعشاریه ۷ متر و در قسمت بالا به ۶ متر کاهش پیدا می کند. چنانچه گفتیم این پلکان شامل دو ردیف که هر کدام دارای ۱۵۰ پله مارپیچ است که پیرامون یک هسته مرکزی آجری تعبیه شده است که باعث استحکام برج نیز گردیده است. این پلکان مارپیچ تا رسیدن به فضای داخلی تاج از پائین ترین صحن برج تا فراز تاج بزرگ منار کشیده شده و دومی از فراز تاج بزرگ مناره به طرف پائین و در نهایت به دخمه ختم گردیده که گفته می شود احتمالاً (طرفداران جام - فیروزکوه) تا معبر رودخانه هریرود و از آنجا تا حوالی قصری که آن طرف رودخانه در مقابل این منار موجود بوده امتداد داشته است. فعلاً این راه پله به دلیل ریزش مصالح در کف منار مسدود شده و برای خروج بایستی مجدداً به فراز برج رفت و از آنجا از طریق پلکان اولی منار فرود آمد. امروز از بیرون بنا با استفاده از زینه چوبی و با عبور از یکی از دریچه ها که در سمت شمال بنا قرار گرفته و به سطح زمین نزدیک تر است ورود و دسترسی به داخل منار امکان پذیر است.

پله های استوانه دوم از تاج (رواق) بزرگ که در بالاترین سطح استوانه بزرگ قرار دارد شروع می شود. این قسمت دارای استوانه بازیگ تر و ارتفاع کمتر نسبت به قسمت پائین است. مرکز آن هم تهی بوده و دیواره آن به چهار پشتواره نگهدارنده (شمع) تکیه دارد. پله ها از یک فضای باریک بین جدار دیوار مناره و پشتواره ها (شمع) عبور می کنند و امکان راهیابی به درون این قسمت منار قسمیکه در فوق گفته شد از طریق پنج ردیف پلکان کوچک فراهم می شود که هر پلکان ده پله است. از طریق این راه پله ها دسترسی امکان به رأس گنبد مناره با شش طاق جناقی باز امکان پذیر می شود. نورگیری این قسمت از طریق شش دریچه بزرگ تر است و کلاً روشنایی پله های مناره، دوازده دریچه قوسی شکل در دو طرف دیواره تعبیه شده تا نور داخل مناره را تأمین کنند. (۱۴)

منار جام پنج گنبد مدور دارد که به زوایای برنده ها پیوست شده است طرز ساختمان آن شکل استوانه بوده و خطوط منحنی آن از سنگ ها به طرز خاص در آن کار شده است ستون مرکزی با یک دهلیز کرنیزها در ساختمان برج زینتی هنری خاص را بوجود آورده است.

بنابراین از نظر داخلی، درون برج جام دارای پلکانی مارپیچ است که از پایه ی هشت ضلعی برج تا بالای بنا ادامه می یابد. این DNA پلکان درست شکلی شبیه یک

دارد. پله ها به دو بخش تقسیم می شود، یکی از ابتدا تا میانه ی برج که به پنجره ای کوچک می رسد و از آن پنجره می توان رودخانه را دید و قسمت دوم از میانه ی برج تا فراز آن، یعنی بالکن های دیدبانی. از این پلکان هر چه بالاتر برویم، داخل برج تنگ تر می شود.

خشت های پله ها با ملات سنگ آهک به هم متصل شده است و پس از گذشت بیش از ۸۰۰ سال از ساخت این اثر هنوز هم مستحکم است. همان طور که اشاره کردیم، بر فراز این برج دو بالکن کوچک وجود دارد که محل دیدبانی بوده است و یک

د پانوی شمیره: له 4 تر8

افغان جرمن آنالین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکني د لیکنيزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

ناقوس در این بالکن‌ها قرار گرفته که در مواقع ضروری و مراسم خاص به صدا درمی‌آمده است، اما امروزه بی‌صدا باقی مانده است.

تزئینات بیرونی منار جام

مجله مارگ چاپ بمبی راجع به منار جام شرح مختصری دارد و در مورد وضعیت ظاهری منار مذکور مطالب جالب داشته مینوسید:

در منار غورتزئینات وسیعاً پیچیده بوده و شامل دیزاین های هندسی از سفالهای شفاف گچ و خشت میباشد که از نزدیکی قاعده منار تا نیمه بالای آن یعنی جایکه یکدسته از گل های مدال مانند قسمت زیرین دیزاین را از کمر بند های کتیبه های کوفی جدا میسازند، امتداد دارد و با گل و سطوح خشت هموار کنده کاری شده و به همین طور تا قله منار میرسد، باز علاوه میدارد که جزئیات ارزشمند منار جام یک پدیده چشم گیر در قلب یک سرزمین بیابانی میباشد (۱۵)

تزئینات ایکه در منار صورت گرفته آنرا زیبا و کوچک جلوه میدهد و هیچ نقطه اضافه در آن به نظر نمی خورد طبقه اول منار از رویه های تزئینی پوشیده شده است که توسط چهار کمر بند به خط کوفی آراسته گردیده است که منار را شکسته و بیشتر جلوه گر می سازد.

قسمت پائین برج از تزئینات قالبین ساخته شده که این تزئین از پارچه های خورد سنگ تهیه شده که مانند لباس مرتب جلوه میدهد و خیلی نفیس و زیبا نمایان میباشد. ورق شانی آن به هشت قسمت افقی منقسم گردیده که سقف ها، صفحات مدور به اشکال و فواصل مختلف تعبیه گردیده است ، تمام شبکه های که در آن کار شده با یک دیگر مربوط گردید و مانند ساقه اشک بیجان به یک نقطه اتکا متوجه گردیده، ترکیب هندسی خیلی تنوع دارد و خوانا میباشد که بخوبی آن می افزاید.

ساختمان منار با خشت های پخته در اندازه ۲۰ در ۲۰ سانتی متر و با ضخامت ۵ سانتی متر بنا شده است معمار منار جام را بسیار هنرمندانه با یک هزار و ۱۹۰ خشت پخته شده [۴] به ثمر رسانده است . سازندگان خیره و کاردان، این سازه را با کمک گچ و کاشی‌هایی زیبا و چشم‌گیر بنا کرده‌اند؛ کاشی‌هایی که به کمک خوش‌نویسی و خط‌نسخ، آیاتی از قرآن را بر چهره دارد. روی کاشی‌ها را با ظرافت تمام، اشکال هندسی و زیبا کشیده‌اند، رسم‌ها به شکل غربال و بافت خورده میباشد هر گاه روشنی بر روی آنها می‌تابد، آنها را زیباتر و جالب تر میسازد. (۱۶) همچنان روی منار با کتیبه های قرانی ذیل تزئین گردیده است :

۱. متنی از جزء نوزدهم قرآن، از سوره مریم انتخاب شده و مجموعاً ۹۸۲ کلمه ، ۳۸۰۲ حرف و ۹۸ آیه میباشد . ضلع اول بسم الله از پائین سمت راست دیوار اول به صورت افقی شروع می شود دوازده آیه اول و بخشی از ایه سیزدهم را در خود جا داده است ، در ضلع دوم از اواسط آیه سیزدهم شروع تا اواخر آیه ۲۵ پایان می یابد و کتیبه که تاریخ بنا در آن تعبیه شده است (بتاریخ سنه سبعین و خمسمائه «۵۷۰» [۴]، در ضلع سه، آیه ۲۵ از پائین به سمت بالا شروع شده و به اواخر آیه ۴۷ ختم می شود ، در ضلع چهار نقش محراب منار ، نوار کتیبه با آیه ۴۸ شروع می شود ، در ضلع پنج، آخرین کلمات آیه ۴۷ شروع و انتهای آن به ایه ۵۵ ختم میگردد، در ضلع شش، آیه ۵۵ سوره مریم شروع و به ایه ۶۸ ختم میگردد، ضلع هفتم از ابتدای ایه ۶۹ شروع و نیمه آیه ۸۱ ختم می شود و در ضلع هشت، از اواسط ایه ۸۱ شروع و به اسم معمار بنا در دوسطر با خطی شبیه نسخ با زمینه نقش اسلیمی تزئین شده آمده است .

۲. متن یک کتیبه از بالا به پایین با کلمات طیبه و شهادتین آغاز می‌شود.

۳. در کتیبه‌ی دیگر، آیه «نصر من الله و فتح قریب» نیز وجود دارد.

۴. همچنین متن «السلطان المعظم غیاث الدین ابوالفتح محمد بن سام» به خط کوفی در نیمه‌ی بالای آن ثبت شده است.

د پانوی شمیره: له 5 تر8

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکني د لیکنيزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

همچنان در منار جام علاوه بر کتیبه های کوفی، تزیینات نقش های گیاهی و اسلیمی هم استفاده شده است. این نوار که ضخامت آن بیشتر از حاشیه کتیبه است و گرداگرد منار را فراگرفته، با نقوش گیاهی تکرار شونده و با اجر های تراش نقش برجسته و روش قطار بندی تزیین شده است. نقش گیاهی بالای شکل که در داخل آن گلبرگ های نخلی و لاله ای شکل به صورت دو ردیف منظم روی هم دیگر قرار گرفته اند. از مهم ترین اجزای نقوش گیاهی بنا به شمار می آید.

ضمناً تزیینات شمشه ها بر فراز حاشیه گیاهی نواری پهن تر حدود دومتر قرار دارد که در بردارنده شانزده شمشه آجر با فاصله یکسان از یکدیگر است و زمینه شمشه ها با قطعات آجر های لوزی و دایره ای شکل نقش اندازی شده اند. شمشه ها بیشتر به شکل بشقاب های لبه دار دیده می شوند که با شش نقش متفاوت آجری (دو تا به صورت هندسی و چهار تا با فرم های گیاهی) تزیین شده اند. موقعیت و ترتیب قرار گرفتن این شمشه ها ، با تزیینات قسمت هشت وجهی در کل بنا هماهنگی موزونی ایجاد نموده است. (۱۷)

گلدسته مناره:

معمولاً در مناره های جوار گنبد گلدسته ای وجود دارد که مؤذنه گفته میشود اما منار جام؛ مناره مسجد نبوده و نه مؤذنه دارد. آنانیکه این منار را متصل مسجد فیروز کوه می پندارد باید دقت نمود که مؤذنه به این ارتفاع کارساز نیست.

گلدسته منار جام در حقیقت محل فانوس است که به واسطه یک قبه (که سقف آن اکنون فروریخته) بر روی شش طاق قوسی باز قرار گرفته و حدود چهار متر ارتفاع دارد. دهانه طاق ها تا حدی فراخ کار شده به گونه ای که مشعلی که شب ها در گذشته در این قسمت منار روشن بوده از راه دور بهتر دیده می شده است. پایه و بدنه طاق ها هم با استفاده از نوع چینش آجر ها نقش پردازی شده اند.

قدامت و تاریخ ساخت منار جام:

در مورد سال دقیق ساخت این منار نظریات جداگانه موجود است. بعضی بر این باور اند که منار متعلق به سال ۱۱۹۳ یا ۱۱۹۴ م و برخی دیگر سال ۱۱۷۴ یا ۱۱۷۵ م میباشد. بنابراین سالی که برج جام را ساختند، مصادف می شود با زمان سلطنت سلطان غیاث الدین غوری و اعتقاد بر این است که به دلیل بزرگداشت و یادگاری از فتح هند توسط سلطان معزالدین محمد غوری در سال ۱۱۸۶ این برج را ساختند. در کتیبه منار « بتاریخ سنه سبعین و خمسمائه » (۵۷۰ هـ ق = ۱۱۷۴ م) آمده است در حالیکه عدم نقطه گذاری در برخی نوشته ها تشخیص سبعین (۷۰) با تسعین (۹۰) مشکل است. تعدادی آنرا سبعین و برخی آن را تسعین عنوان کرده اند. (۱۸)

در حالیکه ویت، پیندر - ویلسن، و مولین خوانش تاریخ بنا را که بر دومین قاب پایین ترین استوانه در یک سطر به خط کوفی ثبت شده است: [بتاریخ سنه تسعین و خمسمائه] ۵۹۰ هـ ق = ۱۱۹۴ م میدانند. که به حقیقت نزدیک تر است. (۱۹)

بنابراین تفاوت سبعین و تسعین را میتوان در حملات سلطان معزالدین غوری جسجو نمود. اولین سفربری معزالدین محمد سام به هـ ق پیشاور تاریخ ۵۷۱ هـ ق = ۱۱۷۵ م به طرف هند بود. که به تسخیر ملتان و اوچه از قرامطه منجر شد. وی در سال ۵۷۵ هـ ق به قصد تصرف اجمیر به هند را تصرف کرد و دو سال بعد به طرف لاهور لشکر کشید. معزالدین محمد در پایان سال ۵۸۳ هـ ق لشکر کشید و در سر راه خود شهرهای تبرهنده، سرستی و کهرام را تصرف کرد. هندیان به دلیل بی نظمی که در آرایش نظامی ق. معزالدین بار دیگر به قصد انتقام عازم هند می شود. دو سپاه سپاه غور، رخ داد موفق به شکست آنها شدند. در سال ۵۸۸ هـ ق مجدداً در ترابین با هم رو به رو شدند. غوریان با غافلگیری، حریف را شکست دادند و دارالملک اجمیر و تمام سوالک به تصرف غوریان درآمد و سلطان معزالدین حکومت آن را به قطب الدین ایبک واگذار کرد. و در کتیبه ای، آیه « نصر من الله و فتح قریب » به همین مناسبت در منار نقش گردیده است.

د پانو شمیره: له 6 تر8

افغان جرمن آنالین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
پادونه: دلپکنی د لیکنيزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولی

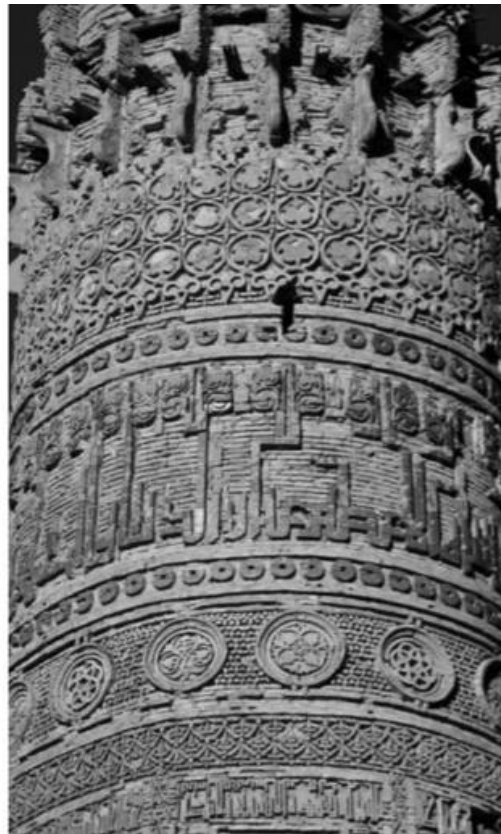
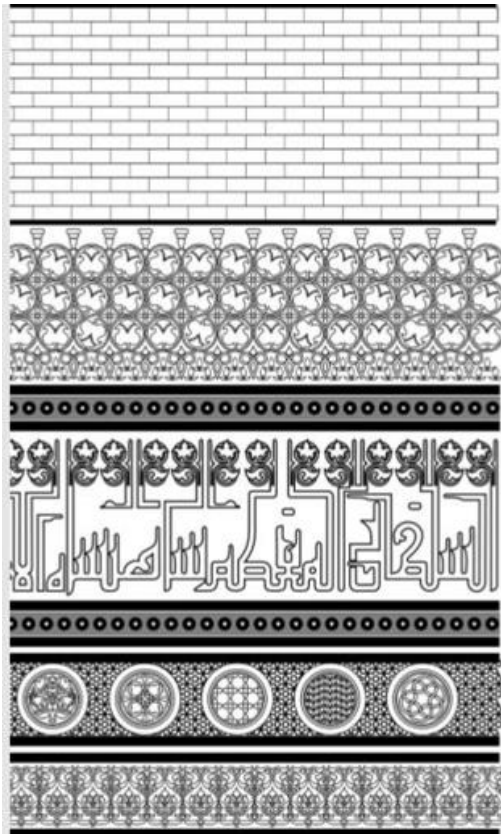
دیده می شود که در سال ۵۸۸ هـ ق = ۱۱۹۲ م بزرگترین فتح سلطان معزالدین محمد سام که بعد از یک شکست مجدداً رویدست گرفته شد، میباید. این نبرد سبب گردید که هند جزء متصرفات امپراطوری غوریان باشد و غنایم که از این نبرد به دست آمد آنچه که جوزجانی برشمرده است قابل مقایسه نیست. بنابراین سلطان غیاث الدین محمد سام تصمیم اعمار منار پیروزی را گرفته و آنرا در عمل پیاده میکند.

آنچه که باید دقت نمود اینست که منار جام نماد و یادواره پیروزی سلطان معزالدین غوری در هند میباید. نه منار مسجد جامع فیروز کوه. مسلم است که فیروزکوه در گرد و نواح منار که با طول ۳۲۰ متر و عرض ۲۰ متر که عرض نهایی محوطه در قسمت غربی است نه جای کافی برای بنای چنان مسجد جامع بزرگ که جوزجانی از آن با اب و تاب می نگارد و نه شهر فیروزکوه که نگهدارنده امپراطوری بزرگی که از سرحدات بغداد تا بنگال و از خوارزم تا بحر هند حکمروایی داشت، میباید.

، باستان شناس بریتانیایی که مدیر موسسه بریتانیایی مطالعات (Dr. Ralph Pinder-Wilson) دکتر رالف پیندر- ویلسون (افغانستان است، دلیل ساخت منار جام را بزرگداشت از معزالدین برادر سلطان غیاث الدین می داند. پیندر ویلسون همچنین می افزاید که هدف از ساخت برج جام به رخ کشیدن عظمت اسلام و ایجاد یادواره پیروزی مسلمانان و چیره شدن شان بر هندوستان بوده است. از سال ۱۹۷۰ میلادی تا امروز مطالعات زیادی روی برج جام انجام شده و امروزه بیش تر باستان شناسان خطر سقوط منار جام را با عنوان مناره‌ی ۸۲۰ ساله‌ی BBC با نظریه‌ی ویلسون موافق هستند. در سال ۲۰۱۳ میلادی افغانستان منتشر کرد.

نیویورک تایمز از
برج جام با عنوان «
بنای با ارزشی فراتر
از مرزهای
افغانستان» یاد کرده و
عظمتش را به رخ
کشیده است.

کتابه ای به زبان
عبری بین روستای
کوشکک و جام یافت
شده که با مطالعه یی
شواهد ذکر شده، متوجه
شده اند که زمان
ساخت برج جام و
بناهای تخریب شده‌ی
اطرافش به سال
۱۱۵۳ تا ۱۲۰۳ باز
می‌گردد. در تاریخ ۲۷
جون، سال ۲۰۰۲ م
در نشست در شهر
«بوداپست» که از

طرف سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی یونسکو برگزار شد، منار جام در فهرست میراث فرهنگی جهان قرار گرفت. این نشست توسط دانشمندی از کشور مجارستان مدیریت شد.

د پانو شمیره: له 7 تر 8

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلپکني د لیکنيزې بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليلو مخکي په خير و لولئ

د پانو شميره: له 8 تر 8

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خير و لولئ